

Horváth Iván (1948–2024)

KISS Farkas Gábor

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Magyar Irodalom és Kultúratudományi Intézet,

Régi Magyar Irodalom Tanszék, tanszékvezető egyetemi docens

ORCID: 0000-0002-8632-5855

Horváth Iván 2024. június 2-án hunyt el, hosszú, gyógyíthatatlan betegség után. A halála óta eltelt idő igazolta, hogy az utóbbi idők legelevenebb, legsokoldalúbb gondolkodású irodalomtörténészé hagyott itt minket, akinek halála fáj, de gondolatai elevenen maradnak, és minduntalan vitára sarkallnak. Gondolatainak precíz, szabatos megfogalmazása azzal jár, hogy még halála után is könnyen tudunk majd vitatkozni vele, ha lehet és kell. És tudjuk, ha véletlenül esetleg igazunk lenne, azt minden nehézség nélkül elismerné – egészen a következő találkozásig, amíg fel nem sorolná újabb ellenérveit. Ez a gondolati párbeszéd Horváth Iván halálával nem ér véget: gondolkodása, lelkesedése olyan mély inspirációt nyújt azok számára, akik ismerték, hogy azt magukkal vihetik hosszú időre, és továbbadhatják. Kollégák, tanítványok, mindazok, akik az egyetemi világon kívül találkoztak vele, és akiket pillanatok alatt a tanítványává tett.

Munkássága a Magyar Tudományos Művek Tára szerint 139 tétel – ami egészen bizonyosan téves információ. Biztos eljön az ideje – remélhetőleg nem túl sokára – hogy nyomtatott és online műveinek teljes jegyzéke elkészüljön. Ennél sokkal többet elárul róla már privát e-mail címe is: raymundus.lullus@gmail.com. Lullus, a 13. század végi katalán teológus-filozófus, a kombinatorikus gondolkodás, a keresztény kabbala és a szeretet filozófiájának hirdetője illő alteregó volt Horváth Iván számára. Ha megpróbáljuk feltérképezni érdeklődésének, tevékenységének és gondolkodásának sokoldalúságát, zavarba ejtő enciklopédizmus bontakozik ki előttünk: a bölcsészeti informatika (*alias* digitális bölcsészet) kezdeményezője, a régi magyar versek adatbázisának (a „repertórium”-nak) ötletgazdája és megvalósítója, aki már a lyukkártyás korszakban, az 1970-es években adatbázist épített a régi magyar versformákból. A strukturalista verstan kutatója, meghonosítója, Lotz János és Robert Austerlitz szellemi tanítványa. Az f-book ötletgazdája, a digitális magyar irodalomtörténet szerkesztője, József Attila művei első kiadásainak és kéziratának gyűjtője, szövegkiadója, a hazai szabadkőművesség egyik újjáélesztője, audiofil hifitörténész és a *Hifi Magazin* gyakori szerzője, „Lullus, az Altec-topic gazdája”. Ebben a sokoldalúságban volt némi donquijotizmus: számtalan vitát vívott egyszerre, és nem mindegyikben sikerült az általa várt eredményre jutni. Azonban mintha nem is ez lett volna a célja: sokkal jobban érdekelt a vita maga, az érvek ütköztetése, mint a végleges győzelem.

A Klaniczay Tibor emlékére megjelent *A reneszánsz reneszánsza* című interjúkötetben Horváth Iván egy találóan „Mindig vitatkozni akartam” címmel ellátott fejezetben sokat beszélt pályakezdéséről, karrierjéről az Irodalomtudományi Intézetben, majd pedig az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, két legfontosabb munkahelyén. Az ott megjelent beszélgetés jól adja vissza azt a szókratikus élményt is, milyen volt Ivánnal vitatkozni, aki mindig igyekezett ellentmondani – nem pusztán a vita kereséséért, hanem az igazság pontosabb meghatározásáért. Régi magyar irodalomtörténeti kutatásai is ebből a vitaösztönből indultak ki. Legkorábbi nagy témája, a Balassi előtti magyar nyelvű udvari szerelmi költészet létezésének kérdése újradefiniálta azt az attitűdöt, miképpen beszélünk mindarról, ami elveszett, vagy meg sem volt, legyen az az „ősköltészet”, vagy a lovagi irodalom Magyarországon. A Toldy óta öröklődő „elveszett irodalmi kincsek” köré szerveződő irodalomtörténeti narratíva (amelyet Horváth Iván barátja, Zemplényi Ferenc „elsüllyedt irodalmi katedrálisoknak” nevezett), átadta a helyét egy a meglevő forrásokra fókuszáló elbeszélésnek. Tanulságos ebből a szempontból nemcsak a *Spenót* ősköltészeti fejezetét, hanem akár V. Kovács Sándor jóval későbbi *A magyar középkor irodalma* című antológiájának (1984) utószavát is összehasonlítani azzal a megfontolt hallgatással, ahogy az újabb magyar irodalomtörténet-írás bánik az elveszetteknek gondolt, elképzelt irodalmi jelenségekkel. Ezek kritikájában Horváth Iván munkásságának nagy jelentősége volt, még akkor is, ha nem mindig volt teljesen igaza egyes ügyekben (mint például a székely rovásírás humanista eredetének hipotézise esetében). Ennek a kritikai attitűdnek köszönhetően ma lényegében csak arról írunk, ami fennmaradt, és bár ez is végtelen hermeneutikai szabadságot ad az értelmező számára, de az ideológiai elkalandozásoknak talán kevesebb teret enged.

A vitaösztön újabb és újabb kutatási területek meghódítására, újabb hipotézisek megfogalmazására vezette Horváth Ivánt, amelyek közül sok továbbra is vitatott maradt. A „Fragmenta-tézis” kapcsán az egyik utolsó folyosói beszélgetésünk alkalmával is arra ösztökölt, – ha Petrarca *Fragmentáit* nem olvasta Balassi – keressek „Fragmenta” című neolatin verseskötetet, amelyet Balassi ismerhetett, és amelynek koncepciója hathatott rá. A Balassi-kötetszerkezet kapcsán végül (*Balassi Bálint verseinek fragmentumi*, 2020, f-book.com) egyszerre tartotta fenn a nagyciklus eredeti tervét, és azt, hogy a fennmaradt korpusz a nagy kompozícióról való lemondást tükrözi. A *Halotti beszéd* és az *Ómagyar Mária-siralom* szerzői sajátkezüségének kérdésében kitartott amellett, hogy a magyar nyelvű olvasóközönség hiánya miatt ezek a szövegelemek nem lehetnek másolatok, vagy legalábbis nem valószínű, hogy azok, hanem szerzői fogalmazványok. A bátor ötlet, hogy az *Ómagyar Mária-siralom* eredeti címét megőrizte a *Pray-kódex* tartalomjegyzéke („Christus poetice planctus”), eddig még szakirodalmi reflexiót sem kapott. Ezek a hipotézisek még bizonyosan sok vitát fognak kiváltani, és biztosítják, hogy Horváth Iván, ha fizikai valójában nem is, de gondolkodásában velünk maradjon.